

Olvassuk együtt

SZINDBÁD A HÍDON

Miért a hídon?

És miért: *A hídon?*

A kérdéssel érdemes eljátszani, bármerről közelítjük is meg Krúdy Gyulának ezt a novelláját, amely — ha hinni lehet Krúdy jeles bibliográfusainak (Kozocsa Sándornak és főképpen Gedényi Mihálynak) — a legelső Szindbád-történetek közül való. Egész pontosan az ezeregyéjszakai hajós feltűnésének évében jelent meg, a *Pesti Napló* 1911. február 15-i számában, *Úti kép* címmel; s még ugyanebben az évben, a *Nyugat* kiadásában napvilágot látott első Szindbád-kötetben, a *Szinbád ifjúságában* kapta meg végleges címét, besorolva egyúttal mint a „Negyedik út”. Holott (ismét Gedényi kitűnő könyvészeti munkájának adatait szembeesítem az utólag elfogadott sorrenddel) „A harmadik út” (*Női arckép a kisvárosban*) ugyanazokon az újsághasábokon csak április 7-én volt olvasható; az újabb Szindbád-gyűjteményekben *A hídon* elé kerülő *Ifjú évek* pedig szintén a *Pesti Naplóban*, 1911. szeptember 19-én; a „közönséges halandóknak”, vagyis nem irodalmároknak szánt szerzői *Tájékoztató*, amely mindenkit eligazíthat Krúdy Szindbád-birodalmában, 1915-ből való (eredeti címén: *Szökés a nőktől*).

S most már: miért a hídon?

A még élő Szindbád (mert később, „halottaiban” is utaznia kellett, „amíg a megváltás elérkezik”), a nyughatatlan hajós elhatározza, hogy mielőtt végképp elhagyná a sztambuli bazárt, vagyis halála közeledtét érezvén, visszamegy ifjúsága színhelyére. Alighanem Podolin ez a színhely, de itt a „Negyedik út” célpontjaként csak úgy szerepel, mint „egy város — völgyben és piros háztetőkkel, ahol a barna híd ódon ívei alatt színes kavicsok felett vágat egy tiszta kis folyó, és Szinbád a híd kőpárkánya mellől álmodozva nézte a messziségben alvó kék erdőket...”. Meghatározatlan minden, mint a ködbe vesző emlék: sem ország-, sem helységnev (az egy Sztambulon kívül) nem fordul elő, völgy és piros háztető, kis folyó és híd kőpárkánya pedig mindenütt található, erdő is sok helyt — az olvasói azonosulás nem igényel tehát behelyettesítést. A hídon megállni, „a kék erdőket látni a messziségben és a híd lusta ívei alatt serényen utazgató folyót”, bárkivel megtörténhet. Ami a sztambuli kultúrkörtől távolítja, és hozzánk közelíti a hidat: a rajta álló kőszent, az ide látszó toronyórák s a királyok felemlegetése, akik egyszer valamiért megharagudtak e helyre, és kegyes, termékeny pillantásukat levették a városkáról. De még valami látszik innen, a folyó felől, éspedig most már (majdnem) a lényeg: az A. Marchali nevét viselő cukrász-boltocska, „ahol Szinbád egykor sarkantyúját pengette”, ahol katonáskodása idején otthon és természetesen szerelmes volt. És akkor a ködön át, az emlékfoszlányokon keresztül felsziporkáznak a színek, feltűnő gazdagságban. A piros háztetők, a barna híd, a színes kavicsok és kék erdők után megjelenik a kis cukrász-bolt dohányszínű függőnyeivel, kopott aranyos betűivel (A. Marchali), az egykori cukrászné barna szeme és barna haja, a sárga borítékos regény, melyet olvasott, a biliárdasztal zöld posztója. És elhangzik az első kérdés, csak befelé, önmagához szólva, a sztambuli bazárban: „Vajon él-e még Amália?” Az alvó város csöndjébe („mert a toronyórák is megállottak itt”), az ifjúság em-

lékébe egy-egy falba vésett, „sötétes folyosókra“ nyíló ajtó halk nesze, az ereszeokról lecsurgó víz zaja, a bolti csengő csilingelése és a sarkantyúpengés nyilall bele.

Természetesen egy árva szót sem találunk a Sztambul s a Marchali cukrászda között megtett útról (sem oda, sem vissza!), minden ott és úgy folytatódik, ahogy huszonöt esztendeje abbamaradt. Ugyanúgy képzele maga elé Szindbád a „lezárt szemű zsalugáterek“ mögötti életet vagy halált, s a délutáni csöndet megszakító öreg torony harangja, meg a valahonnan ide hallatszós trombitaszó hangjánál „Szindbád sétapálcáját, mint egy kardot, hóna alá kapta, és bokázó, friss lépésekkel indult most már az A. Marchali-féle cukrászbolt felé, mint egykor hajdanában... Hátranézett, hogy miért nem csörögnek sarkantyúk a sarkán.“

A tárgyak és emberek a cukrászbolt előtt és bent a boltban — a megkoptott aranyozású felirat ellenére — eredeti színeiket mutatják: a hídon guruló szamaraskordé elé fogott szürke csacsi nyakában piros a szalag; a szivarfüst és pörkölt kávé szagú helyiségben a biliárdasztal mellett, dákójára támaszkodva, nyakánál kigombolt zubbonyú fiatal tiszt áll; „kávéfoltos újságlepedő“ mögött öreg, pápaszemes ember, az ablaknál kis kalitkában fekete madár gunnyaszt; a kassza is a régi helyén, „és a Makart-csokrok ott állanak színes tartóikban, mintha azóta emberi kéz sem nyúlt volna hozzájuk“. (A Makart-csokrok ügyében *A Pallas Nagy Lexikona* 12. kötete igazít el: Hans Makart — a *Pallas* szerint Makart János — múlt századi divatos osztrák festőről elnevezett *bokréta*, száraz virágokból, növényekből, „melynek hosszú ideig nem volt szabad egy szalonból sem hiányozni“.)

Mindez azonban csak kellék. A novella második gondolatjeles bekezdése — Szindbád még mindig önmagához szólva — ismét az emlékek legfőbb tárgyát, az utazás lényegi célját teszi szóvá: „— Most már csak Amália hiányzik — gondolta magában Szindbád.“ És akkor, „mintegy varázsszóra“, szétnyílik a piros függöny a kassza mellett, és megjelenik Amália, piros szegélyű fekete kötényben, kezében kávéscsészével, frissen fésült barna hajában ezüstfésű; kedveskedve fordul az idegenhez, „simulékony, mély hangon“ (ez az első igazi kérdés, párbeszéd-kezdet): „— Nos és hogyan tetszik önnek városunk?“ A Szindbád válasza szöndes mosoly, befele szóló öröm: „Igen, csakugyan ő az: Amália, vagy legalábbis a lánya...“ Ime, a rátalálás; mert ez már az igazi, a nagy Krúdy-mondatok közül való, amelyben az élet, a megállíthatatlan idő sűrűsödik. „Amália, vagy legalábbis a lánya...“ Ez a formájára, hangzására nem túl szép határozószó alighanem itt vált igazán súlyossá a magyar irodalomban. (Bizonyára nem véletlen, hogy az *Értelmező Szótár* öt irodalmi példamondata közül a *legalábbis* címszóban három Krúdytól való; ez az idézet azonban nem fordul elő benne.)

Amália vélt felismerése után Szindbád elbeszélésében a színek tovább tobzódnak, sőt most igazán; „A barna nőcske kezében piros és kék rózsákkal hímzett szövetdarab mozog“; „A kicsiny és rózsaszínű fül mellett göndörkés fürtöcskében libeg a barna haj, míg a finom, fehér orr tájékán, a hosszú pil-lájú szemek mellett könnyű kékes árnyék borong. A domború mell a selyemkötény alatt lágyan emelkedik, és a finom nyakon vékony aranylánc látszik“. És most kezdődik a tulajdonképpeni párbeszéd, amely mindössze hat rövid mondatban mindent tisztáz: Szindbád unszolására a cukrászné az idegen kezébe adja az anyjától örökölt medaillont, benne apja katonakori képével. És az „idegen“ felismeri a képben — önmagát. („Nini, milyen furcsa bajusza volt akkor, és a haja milyen hullámos, mint egy fodrászé...“) Amiről hallgat. Csak „legalábbis a lánya“ családi állapotáról érdeklődik (Krúdy persze nem

ismétli meg a „legalábbis“-t), de nem merészel túl sokat kérdezősködni, és rövidesen távozik. („Szindbád tehát ezután nemsokára elbúcsúzott A. Marchali cukrászboltjától, és a régi hídra ment, ahonnan sokáig elgondolkozva nézte az alkonyatban álmodozó messzi erdősegeket.“) Egy ráadás-mondat zárja a novellát: „A folyó fürgén futott a híd álmos ívei alatt.“

Aki nem kiszakítva olvassa *A hidon* Szindbád utazásaiból, könnyen megállapíthatja: kis sziget ez a Szindbád-tengerben, viszonylag közel a biztos talajú szárazföldre. Híd köti még össze az ismert kontinenssel, amelyen sokan jártak Krúdy előtt, és amelyen a tapasztalatlanabb utazó is könnyen eligazodhat. Az író maga is alig lép le a hídról, mindenesetre nem időz sokat Amália kis cukrászboltjában, nem pillant be a zsalugáterek mögé, nem követel régi vagy új jogokat. Visszafogottak a mondatai is. Ebben a novellában keveset árul el a 107 nőről, sőt többről, akik Szindbádot szerették. És abból is, amit ő, Szindbád szeretett. Hogy is szól a *Tájékoztató*? „Szeretett kezeket, hajakat, női nevetet, asszonyhangokat és simogatásokat. Szeretett alvó fiatal leányok álmából előjönni, és az álarcosbálon a tévedt nőt hercegasszony módjára körüludvarolta, a finomtanulmányú kézzel verset mondott. — Mindent szeretett, ami hazugság, illúzió, elképzelés, regény — ha egyszer rózsaszínű trikóban játszhatott volna a magasban a trapézban! —, ha orgonista lehetett volna a hercegi kastélyban —, ha gvóntatóatyja a jezsuiták templomában! Keresett nőorvos Pesten, vagy a nőnevelésben fiatal tanár! Éjjeli lámpa a Sacré Coeurben vagy nagy betű az imádságban, amelyet a nők kedveseikért mondanak a ferenciek-nél. Ablaküveg, amelyen át csókot küldenek, szentképecske a párna alatt, selyemszalag a vállfűzőben és rejtegetett költő, akinek műveit fiatal nők titkos helyen olvassák.“

Hát ettől a Szindbádtól *A hidon* novellahőse még távol áll. De már felragyogtatja a színeket, felvillantja a tereket, amelyek az ezeregyéjszakai hajóst több mint húsz éven át űzik, hajtják, vonzzák majd — a XX. századi magyar irodalom csúcsai felé. Legalábbis.

KÁNTOR LAJOS